

В цілому, вітчизняні акціонерні компанії можна вважати досить сприятливим середовищем для комерціалізації інноваційних досягнень. Перед корпоративним сектором України не стоїть завдання впроваджувати масштабні інноваційні програми та проводити фундаментальні дослідження. З цими завданнями можуть впоратися технологічні парки, науково-дослідні інститути, а інколи і одноосібні винахідники. Головною метою акціонерних товариств в інноваційній сфері має стати фінансова та організаційна підтримка перспективних вітчизняних розробок.

Практика виробничої підприємницької діяльності у будь-якій формі включає в себе елементи інноваційного процесу. В сучасних умовах підвищується значення інноваційного підприємництва як процесу створення та комерційного використання техніко-технологічних нововведень. Для збереження економічного зростання за допомогою інноваційного підприємництва необхідно перейти від "інсайдерської" економіки, яку формують великі фінансово-промислові групи, до відкритої економіки, що характеризується верховенством права, законністю і прозорістю.

Список використаної літератури. 1. Буздуган Ю., Скоморощенко О. Ідентичність та могутність. Що буде після Партії регіонів? // Українська правда. 12 листопада 2012 (Електронний ресурс) <http://www.pravda.com.ua/articles/2012/11/12/6977195/> 2. Геєць В.М., Александрова В.П., Барановський О.І., Близнюк В.В. Богдан І.В. Економіка України: підсумки пере-

творень та перспективи зростання / Інститут економічного прогнозування НАН України / В.М. Геєць (ред.). – К.: Форт, 2000. – 422 с. 3. Данилець Р., Галішевський Р. Застосування біостимуляторів при вирощуванні зернових культур [Електронний ресурс] : [сайт] / Р. Данилець, Р. Галішевський. – Електрон. дані. – К.: Застосування біостимуляторів при вирощуванні зернових культур, 2012. – Режим доступу: www.pdaa.edu.ua (08.11.2012). – Назва з екрана. 4. Державна установа "Державний комітет статистики України" [Електронний ресурс] : [сайт] / Держ. комітет статистики України. – Електрон. дані. – К.: Держ. комітет статистики України 2012. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (08.11.2012). – Назва з екрана. 5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Пер. с англ. под науч. ред. О.И.Шкаратана / М.Кастельс. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с. 6. Нагачевська Т.В. Сучасні тенденції управління інноваціями в міжнародній економіці // Вісник. Економіка. Вип. 43 – К.: ВЦ "Київський університет", 2000. – С. 6-10. 7. Осецький В.Л. Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики. Монографія. – К.: ІАЕ УААН. – 412 с. 8. Реформування економіки України: стан та перспективи [Текст] : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 листопада 2010 р.) / [голова редкол. О.О. Єранкін]. – К.: МІБО КНЕУ, 2010. – 316 с. 9. Санто Б. Інновації як средство економічного розвитку: Пер. с венг. / Общ.ред. и вступ. ст. Б.В. Сазонова. – М.: Прогресс, 1990. – 296 с. 10. Сухоруков А.І. Проблеми інноваційної безпеки України // Стратегічна панорама. – 2002. – № 2. – С.75-81. 11. Сюмар В. Про що мав би говорити Янукович, але говорив Обама // Українська правда. Електронний ресурс: <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/02/28/5968610/> 12. Федулова Л., Пашута М. Розвиток національної інноваційної системи України // Економіка України. – 2005. – №4. – С.35-47. 13. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А.А. Чухно. – К.: Логос, 2003. – 631 с. 14. Шарко М. Модель формування національної інноваційної системи України // Економіка України. – 2005. – № 8. – С. 25-30.

Надійшла до редколегії 28.01.13

УДК 334.012.64

О. Богуславський, канд. екон. наук, доц. (КНУ імені Тараса Шевченка),
Н. Ігнатович, канд. екон. наук, доц. (КНУ імені Тараса Шевченка)

МОРАЛЬНО-ЦІННІСНІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті розглядаються роль і значення морально-ціннісних аспектів у сучасних економічних дослідженнях. Обґрунтовуються необхідність та напрями дослідження підприємництва у морально-етичній парадигмі.

Ключові слова: підприємництво, економічні дослідження, морально-ціннісні аспекти економічних досліджень, напрями дослідження підприємництва.

В статье рассматривается роль и значение морально-ценностных аспектов в современных экономических исследованиях. Обосновывается необходимость и направления исследования предпринимательства в морально-этической парадигме.

Ключевые слова: предпринимательство, экономические исследования, морально-ценностные аспекты экономических исследований, направления исследования предпринимательства.

The article deals with role and significance of moral and axiological aspects in modern economic studies. It bases the necessary and directions of entrepreneurship studies in the moral and axiological paradigm.

Keywords: entrepreneurship, economic studies, moral and axiological aspects of economic studies, directions of entrepreneurship studies.

Сучасна економічна теорія, важливою функцією якої є формування методології досліджень реальних проблем господарської практики, характеризується великою кількістю наукових напрямків, плюралізмом думок та постійним пошуком нових наукових орієнтирів. Секуляризація цінностей, характерна для напрямів, що визначають мейнстрим сучасної економічної теорії, значною мірою спричинила методологічну кризу, притаманну ортодоксальним економічним концепціям. Необхідність її подолання спонукає до подальших наукових пошуків можливих шляхів розвитку методології економічних досліджень, чим і обумовлюється актуальність даної теми.

Фундаментально складові майбутньої парадигми суспільно-економічного розвитку вивчали багато всесвітньовідомих вчених: Д.Белл, Ф.Фукуяма, Е.Торфлер, М.Кастельс, Дж. Стігліц, російські економісти – І.Р. Пригожин, В.Л.Іноземцев, В.В.Радаєв, українські дослідники – А.А.Чухно, В.М.Геєць, В.Д.Базилевич, В.В.Ільїн та ін. Ними окреслено найважливіші аспекти нової парадигми сучасних економічних досліджень та майбутнього господарського розвитку. В той же час у обрисах майбутньої наукової парадигми залишається не повністю розкритою необхідність і напрями вивчення особливостей

впливу морально-етичних норм на поведінку господарюючих суб'єктів, зокрема суб'єктів підприємництва, і напрямки розвитку суспільства.

Метою статті є обґрунтування необхідності та визначення основних напрямів сучасного дослідження розвитку підприємництва у морально-ціннісній парадигмі.

Предмет – морально етичні цінності у дослідженні підприємництва.

Ще з моменту висування неокласичних ідей, систематизовано викладених А. Маршаллом у "Принципах економічної науки", західний мейнстрим економічних досліджень почав відходити від морально-поведінкових аспектів у бік аксіологічно нейтральних раціоналістично-господарських розрізів аналізу поведінки суб'єктів економіки: "...ми починаємо з виділення первинних відносин, що стосуються пропозиції, попиту і ціни на окремий товар. Ми виключаємо вплив усіх інших факторів застереженням "при всіх інших рівних умовах", ... тимчасово ігноруємо їхній вплив" [1, с. 53].

В той же час попередники неокласиків – класики економічної науки вважали дуже важливим аналіз морально-поведінкових аспектів господарювання. Так, А.Сміт зазначав, що "Головний християнський закон

повеліває любити ближнього як самого себе, а великий закон природи полягає у тому, щоб ми любили себе не більше ніж ми любимо інших" [2, с. 17]. Т. Мальтус наголошував, що: "Християнська релігія ставить наш добробут, як в земному так і в майбутньому житті в залежність від чеснот, які можуть нам відкрити більш високі радощі, і тому ще суворіше вимагає підкорення наших пристрастей повелінням розуму..." [3, с. 82].

Навіть прагматик Д. Рікардо писав: "...для робочого класу має значення не тільки питання про винахід і впровадження машин... Не менше значення для нього має спосіб, яким витрачається чистий дохід країни" [4]. Тобто звуження предмету політичної економії до "Економікс" виглядає не зовсім правомірним навіть з позиції її засновників.

Домінуюча сьогодні парадигма соціогуманітарного розвитку та його наукового дослідження підкреслено нейтрально відноситься до моральних, релігійних, культурних та ін. аспектів розвитку економіки, що сприяє існуванню в суспільстві маргінальних асоціальних груп, злочинності та ін. Іноді така толерантність межує з байдужістю, що з одного боку, призводить до руйнування споконвічних суспільних, сімейних, релігійних цінностей – основ існування нашого народу, а з іншого боку, відкриває дорогу проникненню агресивних зовнішніх впливів, пов'язаних з політичною та фінансовою підтримкою, які роблять виклик національному самоусвідомленню і самозбереженню. Візьмемо, наприклад, публічні демарші фінансованих із закордону організацій FEMEN в Україні, або Pussy Riot у Росії. Хоча ці зовнішні впливи якраз проявляють себе занадто агресивно, цілком справедливий та необхідний для захисту національних моральних та духовних цінностей протест проти такого "культурного збагачення" оцінюється західними політиками та ЗМІ як прояв консерватизму, відсталості, недемократизму та ін. [5].

В економічній теорії позиція поверхової нейтральності – це важлива морально-ціннісна установка. Домінування науково-атеїстичних споживацьких поглядів у суспільстві внаслідок секуляризації його цінностей не лише призвело до формування на цій основі провідної парадигми економічних досліджень, але і викликало у ХХ ст. катастрофічні соціально-економічні струси, вибухи, революції – "Бунт мас" – описаний іспанським філософом Хосе Ортега-і-Гассет: "Вивчаючи психологічну структуру цього нового типу маси та її вплив на громадське життя, ми знаходимо: 1) природжене і корінне переконання, що життя легке, багате, без трагічних обмежень; тому кожна пересічна одиниця переповнена почуттям влади й триумфу, яке 2) наштовхує її стверджувати себе такою, як вона є, вважати своє моральне та інтелектуальне майно за добре й довершене. Це самовдоволення спонукає її відкидати всякий зовнішній авторитет, ... не піддавати сумніву власні погляди і не рахуватися з іншими...; тому 3) вона всюди втручається... без ... роздумів, формальностей чи застережень, тобто за принципом "безпосередньої дії" [6, с.73].

Очевидно, якщо у суспільстві спотворена морально-ціннісна ієрархія, то нівелюється розуміння власної відповідальності перед Богом і людьми за свої вчинки та господарську поведінку, зокрема втрачається повага до цінностей та навіть життя іншої особи. Згідно з цим, пріоритетна орієнтація на знання, інтелект, яку розглядають як незаперечну перевагу постіндустріального суспільства, виглядає не повною, не самодостатньою, оскільки природно виникають питання – хто, у яких обставинах, з якою метою буде використовувати ці знання? Як це відобразиться на свободі і житті інших людей, майбутньому людства?

Таким чином економічна теорія позбавляється найвищих своїх методологічних поверхів, поза її увагою залишаються такі найважливіші питання: яка мета існування суспільства, економіки, держави, господарської поведінки людини та її підприємницької ініціативи зокрема; що є пріоритетом існування особистості – постійне роздмухування споживацьких апетитів, максимізація обсягів виробництва заради невпинного матеріального збагачення індивіда чи самоусвідомлення, життя у злагоді зі своєю совістю, допомога іншим, служіння Богу тощо. Ці найважливіші ієрархічні зрізи цінностей економічна теорія незаслужено викреслила з поля своєї уваги всупереч з тим, що у роботах класиків політичної економії питання моралі звучали завжди гостро.

Наша наукова традиція до тоталітарних часів тісно пов'язувала науку та вищі людські цінності, виражені в релігії, богослов'ї, культурних традиціях українського народу. Свідченням цих принципів була постійна діяльність Православної університетської церкви Св. Володимира до моменту її ліквідації в 20 рр. ХХ ст. радянською владою у головному корпусі КНУ ім. Тараса Шевченка.

Прикладом досить вдалого врахування релігійних моральних принципів в економічній науці, дослідження впливу духовних, конфесійних чинників на особливості господарювання та розвиток підприємницької діяльності є роботи М. Вебера, В. Зомбарта, С.М. Булгакова, К.М. Леонтьєва, М.Я. Данилевського. У сучасності цей напрямок продовжують розробляти Ю.М. Осіпов, І.В. Назаров та ін. вчені.

Особливо важливими у даному відношенні є праці С.М. Булгакова, де чітко простежується взаємозв'язок між мораллю особистості, суспільства та напрямом його розвитку: "Ми ... повинні підкреслити ту істину, до якої в міру своєї зрілості, підходить і політична економія: господарство... є психологічним феноменом, або більш точніше, господарство є явищем духовного життя в такій же мірі, як і всі інші сторони людської діяльності і праці" [7, с.275].

Основними моментами нової теорії розвитку суспільства за С.М.Булгакова є: "абсолютна цінність особистості та ідеальна свобода людської душі, що спроможна до нескінченного розвитку і самовдосконалення; абсолютний розум, правлячий світом і історією; моральний світовий порядок або царство моральних цілей, добро не тільки як суб'єктивне уявлення, але й об'єктивне могутнє начало" [8, с. 81]. На жаль, поняття абсолютності моральної цінності поступово заміщується у глобальній суспільній свідомості плюралізмом, постмодерністським аксіологічним релятивізмом, принципом рівноправності морального та аморального, секуляризацією, "загальнолюдськими цінностями", розуміння яких може значно відрізнятися у різного роду нетрадиційних меншин та відповідальних батьків – свідомих громадян своєї країни, у панк-групи, що плюндрує Православні храми, і людей, які їх будують, тощо. Тому доцільно не тільки широко запроваджувати вивчення національних моральних цінностей, правил етичної поведінки у навчальному процесі, але і обов'язково використовувати їх у наукових дослідженнях, формуванні громадянської свідомості та в соціально-економічній політиці України.

Аналізувати морально-ціннісні аспекти розвитку підприємницької діяльності в Україні та інших країнах можна за наступними напрямками:

1. Мета та головні цілі підприємницької діяльності. Законодавство та науковці стверджують, що це отримання прибутку (Господарський кодекс України, ст. 42) [9], але на практиці ми бачимо, що є і інші важливі цілі підприємництва. Так місією діяльності Г.Форда було створення дешевого автомобіля, який міг би придбати кожен американець, місія фірми PHILIPS – "Lets make

things better" та ін. Ця спрямованість розвитку спостерігається на рівні держав – в Україні на протязі 2-х минулих десятиліть головною метою розвитку була євроінтеграція, а не піклування про потреби власного народу: "...пріоритетність інтеграції України в ЄС не повинна вступати у протиріччя з іншими стратегічними напрямками зовнішньополітичної та економічної діяльності держави. Всі вони мають бути підпорядковані стратегічній меті – європейській інтеграції" [10].

2. Вид бізнесу. Торгівля алкогольними, тютюновими і наркотичними засобами та заняття іншими подібними видами діяльності, хоча і не заборонені законом, проте мають суттєві обмеження і значний ступінь державного регулювання. Ще більше обмежень ці та подібні види підприємницької діяльності мають з позицій моралі, оскільки отримання прибутків за рахунок здоров'я і життя інших людей не може узгоджуватися з етичними нормами суспільства.

3. Методи розвитку підприємництва. На жаль, найбільш характерний метод розвитку бізнесу у нашому суспільстві – це далеко не завжди чесна перемога у конкурентній боротьбі, розвиток за рахунок інших. Не тільки за рахунок конкурентів, але і дуже часто – за рахунок інтересів усього суспільства. Так ми знаємо, що в Україні одночасно рівні концентрації капіталу, бідності та смертності населення є одними з найвищих у світі [11, с. 3-5]. На противагу цьому доцільно заохочувати підприємницьку діяльність спрямовану на реалізацію суспільних економічних інтересів, за принципом взаємовідносин між сторонами угоди "Виграш" – "Виграш", і в загальному рахунку зростання добробуту суспільства в цілому та збалансування майнових інтересів.

4. Засоби досягнення цілі. В Україні та світі часто бізнес розвивається за принципом – "гроші не пахнуть". Особливо це характерно для періоду становлення ринкових відносин та постсоціалістичної трансформації. Кримінальна діяльність, вбивство і грабунки підприємців, захоплення бізнесу, рейдерство на місцевому та державному рівні, використання різноманітних тіншових схем, на жаль, залишаються "візитною карткою" розвитку підприємництва в Україні і асоціюються з нею так само, як і Чорнобиль в екології. В той же час, прагнення до наживи банкірів США, що перемогли здоровий глузд, на думку Нобелівського лауреата Дж. Стігліца, стали однією з головних причин сучасної світової фінансової кризи [13, с. 239-249].

5. Співвідношення часток капіталу (прибутків), що витрачається (отримується) від діяльності, однозначно позитивної для суспільства, та такої, що вирізняється сумнівною корисністю для нього. В Україні і Росії є яскраві приклади, коли бізнесмени витрачають мільйони гривень на закупівлю обладнання для лікарень і мільярди доларів на купівлю та розвиток футбольних клубів. На жаль, цією "футболманією" заражена більша частина управлінської еліти України, що яскраво продемонструвало "Євро-2012", на проведення якого з бюджету була виділена сума більш 13,4 млрд.\$ і отримано прибутків всього лиш біля 1 млрд.\$ за рахунок скорочення фінансування соціальних програм, медицини, освіти і науки та темпів економічного зростання. Для порівняння – на охорону здоров'я у 2012 році було закладено у бюджет всього 11.6 млрд. грн. – тобто менше 1/9 суми, виділеної на проведення футбольного чемпіонату [13].

6. Напрями використання прибутку. Відтік капіталів за кордон, фінансування іноземних банків, корпорацій і держав загалом за рахунок коштів, зароблених в Україні, не може розглядатися як позитив для співвітчизників. Це стосується також закупівлі дорогих автомобілів, нерухомості та предметів розкошів за кордоном, оскільки суперечить патріотичним почуттям і піклуванню про добробут власної країни. Ще більш важливе значення це має з точки зору духовного стану особистості, її внутрішнього світу, відношення з іншими людьми, і що найбільш важливе – відношення до Бога. Наскільки це важливо показує усім відома притча про бідну вдову, яка віддала в жертву Богу дві найдрібніші монети – все що в неї було, і в очах Ісуса Христа саме ця жертва була найбільшою [Мк.12:41-44]. Наскільки це суперечить ментальності сучасних олігархів – "...наближаються до Мене люди ці, вустами своїми почитають Мене, а серце їх далеко від Мене" [Мф.15:8].

В подальшому доцільно виділити й інші розрізи оцінки морально-ціннісних аспектів розвитку підприємництва в Україні, що допоможе сформулювати критерії відношення суспільства до діяльності тих чи інших бізнесменів, управлінців, державних діячів тощо. У контексті практичного використання, потрібно починати з себе, своєї діяльності, відношення до оточуючих та суспільства загалом.

Висновки. Питання впливу моральних цінностей на господарську поведінку людини вивчалися ще класиками економічної науки. Починаючи з виникнення неокласичної парадигми відбувся поступовий відхід від досліджень впливу моралі на суспільство та його господарський розвиток, що стало однією з важливих передумов суспільно-економічних потрясінь ХХ ст.

Відповідно, для забезпечення сталого майбутнього економічного розвитку необхідно формувати нову аксіологічно орієнтовану наукову парадигму економічних досліджень, а також сприяти розвитку цивілізованого підприємництва, спираючись на національні моральні та релігійні цінності.

Список використаної літератури. 1. Маршалл А. Принципы экономической науки, т.1. Пер. с англ. – М., Издательская группа "Прогресс", – 1993. – 415 с. 2. Смит А. Теория нравственных чувств. – М.: Республика. – 1997. – 232 с. 3. Мальтус Т.-Р. Опыт закона о народонаселении. – М. – 1895. – 249 с. 4. Рикардо Д. Начала политической экономии и податного обложения. – М.: Соцэкгиз. – 1935. <http://scilib.narod.ru/Economics/Ricardo/Ricardo.html> 5. Колесніченко В. Фемен – это просто убогий коммерческий проект по развалу государства // Українська правда. – середа 19.09.2012. – <http://blogs.pravda.com.ua/authors/kolesnichenko/4f560fba6b41f/> 6. Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори / Перекл. з іспанської В. Бургардта, В. Сахна, О. Товстенюко. – К.: Основи, 1994. – 420 с. 7. Булгаков С.Н. Философия хозяйства / Отв. ред. О. Платонов. – М.: Институт русской цивилизации, 2009. – 464 с. 8. Булгаков С.Н. Сочинения в двух томах. – Том 2. Избранные статьи. – М.: Наука. 1993. – 752 с. 9. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> 10. Послання Президента України до Верховної Ради України "Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки". – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2003. – 478 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02> 11. Світовий банк – Україна: огляд Квітень, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/INTUKRAINE/Resources/328335-1334239296468/UkraineSnapshotUkrApril2012.pdf> 12. Крутое пики. Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса. – М.: Эксмо, 2011. – 510 с. 13. Видатки бюджету 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://texty.org.ua/mod/datavis/apps/budgpe>.

Надійшла до редколегії 28.01.13